

H E D E R M O R I S

Priče o nadi

PRONALAZENJE NADAHNUĆA
U SVAKODNEVNIM ŽIVOTIMA

Prevela
Žermen Filipović

■ Laguna ■

Naslov originala

Heather Morris

STORIES OF HOPE: Finding Inspiration in Everyday Lives

Copyright © Heather Morris, 2020

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

Originally published in the English language as Stories of
Hope in the UK

by Bonnier Zaffre, an imprint of Bonnier Books UK Limited, London.

Fotografija autorke © Arek Rainčuk

Fotografija ljubaznošću Heder Moris

All rights reserved.

*Mom pradedi Kristoferu Čarlsu Beriju,
čoveku koji me je prvi naučio da slušam.*

*Hitnim službama širom sveta koje se hrabro bore da nas
zaštite, dajući nam u ovoj pandemiji neophodnu nadu
za svetliju, bolju budućnost.*

*Osoblju, pacijentima i njihovim porodicama s kojima
sam imala čast da saradujem i komuniciram dok sam
radila u Medicinskom centru Monaš u Melburnu.*

Pokazali ste mi kako se brine.

Sadržaj

Uvod	9
1. Slušati mudrosti naših starih	19
2. Slušati Lalija	47
3. Kako slušati	69
4. Slušati našu decu	131
5. Slušati sebe	151
6. Pomoći da se nađe pripovest o nadi ili poštovanje pripovesti	171
7. Cilkina priča – Slušati istoriju.	186
8. Cena slušanja	196
Zaključak	211

Uvod

Prvi januar 2020. Sviće novi dan, nova godina, pred nama je nova decenija. Osećaj nade za nas, pojedinačno i kolektivno kao globalnu zajednicu, da će biti „dobra godina“. Po rečima Laliya Sokolova, mog dragog prijatelja i čoveka čiju sam izvanrednu priču ispričala u *Tetovažeru iz Aušvica*: „Ako se ujutro probudiš, to je dobar dan.“ Odluke, i nove i ponovljene iz prethodnih godina, donete su, možda šapnute najbližima. Ako svoje nade i snove za tu godinu nekome saopštimo, kažu nam, veće su šanse da se ostvare.

Vatromet od prethodne noći, bilo da se gledao uživo ili na televiziji, izgoreo je, ostaci zabava su raščišćeni, mamurluk se leči na razne načine. Živim u Melburnu, na istočnoj obali Australije. Ove godine naše slavlje je bilo umereno i vatrometa nije bilo na mnogim mestima. I sad smo izrazili svoje želje, nade i snove, ali su i oni bili umereni. Svi smo bili zabrinuti zbog požara koji su počeli pre otprilike nedelju dana i koji su još uvek bili daleko od obuzdavanja. U stvari, bili su gori. Mnogo gori.

Tokom naredne nedelje gradovi su srušeni, ljudi su izgubili živote, domove, zajednice. Uticaj na floru i faunu bio je poražavajući. Fotografije dva najznačajnija australijska

simbola – kengura i koale – obišle su svet i postale znamenja razaranja i očaja. Novi Zeland, Kanada i Sjedinjene Države poslali su vatrogasce da pomognu u onome što je brzo postalo nacionalna katastrofa. Troje se nije vratilo kući porodicama – poginuli su kad im se avion srušio tokom gašenja požara vodom.

Poznate ličnosti širom sveta dale su značajne donacije za pomoć pogođenim područjima. Mala deca su se odrekla letnjeg raspusta da bi prodavala kolačiće na ulici, sve samo da pomognu u prikupljanju sredstava. Kraljevska porodica saopštila je da misli na Australiju i moli se za nju. Umetnici iz celog sveta došli su u Australiju i održali najveći koncert uživo kakav ovde nikada nije viđen. Milioni i milioni dolara predati su vatrogascima i dobrotvornim organizacijama osnovanim da se pomogne pogođenim područjima.

Nekoliko nedelja izgledalo je da ništa ne može zaustaviti ovaj čudovišni požar, kojem su se pridruživali manji u nalletu s planina prema moru. Pripremaj se za najgore, nadaj se najboljem. U ovom slučaju najbolje su bile kiše biblijskih razmera. Svi smo se molili za kišu. I na kraju, to se i dogodilo. Nebesa su se otvorila i kiša je padala danima i pomogla da se ugase mnogi požari. Potop na presahnulom tlu takođe je naneo štete, dovodeći do odrona blata u oblastima oslabljenim gubitkom drveća, koje stabilizuje zemlju. Poplave su sada opustošile male gradove, stradala je stoka, uništeno je još više domova.

Događaji u Australiji u januaru 2020. odjeknuli su širom sveta, ne zato što se ne dešavaju nigde drugde, već zato što je leto australijske južne hemisfere dovelo do toga da ovo bude jedina zemlja koja je gorela dok je počinjala nova decenija. Severna hemisfera se još uvek oporavljala od svog paklenog leta. Ali gore je tek trebalo da dođe. Upravo u ovom

neobičnom i uznemirujućem vremenu prvi put smo čuli za koronavirus ili kovid-19.

Od tada se svet promenio do te mere da ne može da se veruje, razume. Svi smo se suočili sa pandemijom nepoznatih razmera; gorom nego što je iko živ iskusio. Donela nam je nivo stresa kakav ni pojedinačno ni kolektivno nikada pre nismo doživeli. Gubitak posla. Razvod. Bolest od koje će mnogima možda trebati mnogo vremena da se oporave, ako se i oporave. Smrt. Sa modernim medijima, kako konvencionalnim tako i društvenim, retko koja tragična priča nije predmet izveštavanja. Tu su 24 časa 7 dana u nedelji da se udaljimo od njih, a onda se opet vratimo, jer takva je naša potreba da gledamo kako se katastrofe odvijaju. Saradujemo, ali smo se, nažalost, i razdvojili. Sklupčavanje u položaj fetusa možda je jedini način na koji neki od nas mogu da uklone bol koji trpe usled emotivne, zdravstvene, ekonomske situacije.

Pokušali smo da brinemo jedni o drugima. Na kraju krajeva, mi smo u izvesnom smislu životinje čopora koje privlači ljudska veza i kontakt. Tražili smo radost u prome-njenim životnim uslovima. Osmeh malog deteta nesvesnog bola preživljavanja može biti ogroman podsticaj kad je čovek na emotivnom dnu. Potreba da ustanemo iz kreveta i nahranimo kućnog ljubimca mnogima od nas pomaže da opstanemo do kraja krize. Izolacija može imati i imala je poguban efekat na mnoge od nas. Gde je moj čopor? Gde je moje pleme? Zapamtite ovo: oni su tu, poput vas, i čekaju dan kada možemo da kažemo: „Zajedno smo to preživeli. Jači smo.“ Talas mimova koji nas podsećaju da su naši de-dovi ratovali za nas, dok se od nas traži samo da sedimo na sofi i gledamo *Netfliks*, ismeva prisilnu izolaciju, koja za tolike ljude predstavlja stvarnu traumu. Kao što mi je Lali

uvek govorio: „Sve što treba da uradiš jeste da se ujutro probudiš.“ Možda se od nas sada traži da se probudimo na više načina.

Da li nam ovo možda naša planeta govori da usporimo? Zar nam već decenijama ne dovikuje da se bolje brinemo o njoj? Koliko puta mora da nas upozori pre nego što počnemo da je slušamo? Mnogi je već slušaju. Gotovo u svakoj zemlji vodi se trajna bitka koja je u proteklih nekoliko godina okupljala snage među vladama i naučnicima zbog uticaja klimatskih promena. Neverovatni inspirativni aktivisti, i mladi i stari, okupljaju se oko ovog cilja, govore moćnicima, poručuju svima nama, da je vreme da umuknemo i slušamo našu planetu.

Kovid-19 je zajednički neprijatelj, koji ne vrši diskriminaciju u pogledu religije, politike, rodne orijentacije, rase ili starosti i njegove posledice se osećaju širom sveta. A ipak, suočeni s ovim nepoznatim, novim neprijateljem, uvodimo promene koje donose neočekivane koristi. Svega nekoliko nedelja nakon početka ove krize, dobili smo izveštaje o čistijem vazduhu i smanjenju nivoa zagađenja širom Kine i mnogih evropskih gradova. Kako smo bili primorani da ostanemo kod kuće, nebo se razvedrilo, reke su se pročistile. Mogli smo da pogledamo napolje u ono što nas čeka.

Dok ovo pišem, kroz prozor gledam na svoju ulicu. Danas ne vidim automobile i kombije, već ljude. Muškarce i žene, svih starosnih grupa, same, zajedno, mnoge sa malom decom, još više njih u pratnji pasa. Šetaju ulicom, razgovaraju; vidim. Oni slušaju. Njihovi psi laju na druge pse, koje ograde skrivaju od pogleda, ali se i dalje zna da su tu. Držeći fizičku distancu, oni se prepoznaju. Mnogi zastanu da proćaskaju nakratko. Šta mi govore ove interakcije? Koliko god da nam pamćenje seže, sada prvi put imamo zajednički cilj.

Zajedničkog neprijatelja kojeg ćemo pobediti tako što ćemo svi uraditi svoj deo posla.

Na vrhuncu izolacije gledala sam kako se kombi zauzavlja ispred obližnje kuće i mlada devojka iz zadnjeg dela uzima kutiju punu namirnica. Nasmejala sam se holivudskoj sceni u kojoj baget viri iznad svega. Gledala sam kako je pokucala na vrata, stavila kutiju na trem i odmaknula se. Starija žena koja živi u toj kući sigurno ju je videla kako prilazi, pošto su se vrata odmah otvorila. Čula sam je kako neprestano ponavlja: „Hvala, hvala.“ Čula sam emociju u njenom glasu. Da je trebalo da progovorim u tom trenutku, morala bih da se pomučim. Uz širok osmeh i reči: „Nema na čemu, vidimo se za dva dana“, devojka se lakim korakom vratila u kombi.

Razmišljajući o ovom prizoru, uhvatila sam se da ne mislim na stariju ženu već na mladu devojku. Da li je volontirala zato što je ostala bez posla? Da li je studentkinja kojoj su sada uskraćena predavanja? Otkud su te namirnice koje je delila? Jesu li donacija ili ih je sama platila?

Nikada ne možemo znati šta se dešava u tuđim životima – osim kad su posredi naša porodica i prijatelji. Šta nekoga navodi na saosećanje i velikodušnost? Šta ih tera da se ponašaju nedolično i kritikuju, pa čak i zlostavljaju ljude koji pokušavaju da im pomognu? Mnogo puta sam videla ovakvu reakciju radeći u bolnici. Moja kćerka i zet, oboje policijski službenici, to gledaju isuviše često. Još jednom me to podseća da nikada ne sudim o nekome dok nisam na njegovom mestu. Sredinom godine brutalno ubistvo Džordža Flojda, koga je ubio policajac u Sjedinjenim Državama, rasplamsalo je talas gneva i zahteva za priznanjem da su životi crnog stanovništva važni u čitavom svetu. To me podseća na reči koje mi je uputio Lali: „Nije važno koje boje vam je koža, kakva

vam je religija, etnička pripadnost, seksualna orijentacija. Kad krvarimo, svima nam je krv iste boje.“ Razumeo je. Mi smo, svi mi smo ljudska bića.

Trenutno je čak teško ponuditi volonterske usluge zbog potrebe da se držimo na distanci. Mnogi žele, osećaju potrebu, nude se i pomažu gde mogu. Izolacija je posebno teška za ljude koji žive sami sve dok ona mlada devojka koju sam videla ne bude mogla da uđe u dom starije žene, pomogne joj da raspakuje namirnice i odloži ih, možda popije šolju čaja i popriča sa njom. Uskraćivanje bliskog kontakta posebno je teško – ljudima je potreban fizički kontakt, zagrljaj ili poljubac voljenog prijatelja, člana porodice, unuka.

Svi ćemo morati da razmišljamo, da držimo jezik za zubima narednih meseci, možda i godina, dok se prilagođavamo dejstvu kovida-19. Nezaposlenost i pitanja koja ona donosi već su glavni problem u svim zemljama. Neke karijere će možda nestati i moraće se tražiti novi oblici učenja i rada. Kao što znamo iz doba Velike depresije, uticaj na porodice biće ogroman. Međutim, takođe znamo da se možemo prilagoditi, da možemo tražiti drugačiji način života. Možda neće biti isto kao što je bilo, možda će biti bolje. Naša globalna perspektiva će se na neko vreme svesti na zajednicu i susedstvo u kojem živimo. To ne mora biti loše. Dok se ponovo povezujemo i razmenjujemo priče o tome kako smo se snašli tokom pandemije 2020. godine, slušaćemo i učiti, smejati se i plakati. Biće to novi svet i po mnogo čemu će biti mračniji svet, ali možda će biti i bolji. Ovo je vreme da prihvatimo sve što nas čeka, da izbegavamo žal za prošlošću i budemo otvoreni za neizbežne promene koje nam svima predstoje.

Da, industrija će se ponovo pokrenuti kada pobedimo kovid-19 i biće nam potrebno mnogo pametnih ljudi koji rade u naše ime kako bi se to dogodilo. Međutim, zar ne

možemo udisati svež vazduh i pitati bi li naša industrija kada se vrati na internet postupila bolje da uspori emisije štetnih gasova s ciljem da ih potpuno eliminiše? Ako smo dovoljno pametni da se borimo protiv kovida-19, možemo biti dovoljno pametni da iskoristimo ovu priliku kako bismo imali čistiju planetu. U kojoj meri je kovid-19 direktno povezan sa klimatskim promenama, postepeno postaje sve jasnije, i u vrlo kratkom periodu uvideli smo koliko brzo možemo stvoriti čistije, bezbednije okruženje. Možda je vreme da svi zastanemo i oslušnemo šta nam pokazuje naša planeta. Može se popraviti, ali ne može sama: mi koji je naseljavamo moramo saradivati s njom. Moramo slušati našu planetu.

Priče o nadi istražuju slušanje; kako ćemo slušajući druge pronaći inspiraciju u svakodnevnom životu onih oko nas.

Onoga dana kada sam upoznala Laliya Sokolova, nekoliko nedelja nakon smrti njegove supruge, rekao mi je da se nada da će poživeti dovoljno dugo da mi ispriča svoju priču. Nije želeo da bude sa mnom, kazao bi svaki put kad sam pokucala na njegova vrata, želeo je da bude sa Gitom. To su bile reči koje mi je govorio svakog dana, sve do dana kada je rekao da se sada nada da će moći da poživi onoliko koliko je potrebno da on govori, a ja da slušam, kako bih mogla da napišem njegovu priču.

Nisam imala nikakve kvalifikacije za to. Ono što jesam posedovala, mada tada nisam o tome razmišljala, bila je sposobnost da slušam. Istinski, aktivno slušam. Svakodnevno sam išla na posao u odeljenje za socijalni rad velike bolnice u Melburnu. Tamo sam se bavila pacijentima, članovima njihovih porodica, negovateljima i drugim zdravstvenim radnicima: oni su govorili, ja sam slušala. Često nisu znali

šta da kažu ili *kako* da kažu šta misle, osećaju – da, pre šta osećaju nego šta misle. Nije bilo važno. Zahvaljujući tome što sam ćutala i stavljala im do znanja da ne idem nikuda, da sam tu da slušam, pomognem ako mogu, često su pronalazili dovoljno reči. Bila je privilegija biti osoba s kojom neznamac razgovara i povremeno biti u stanju da im tek nešto malo pomognem u trenucima tragedije ili traume.

Sad mi tu privilegiju slušanja priče pružaju čitaoci *Tetovažera iz Aušvica* i *Cilkinog puta*. Zadivljena sam izlivom emocija koje dele sa mnom, dirnuta saznanjem da su se Lalijeva priča i priča Cecilije Cilke Klajn povezale sa toliko mnogo ljudi, da je čitanje njihovih priča duboko uticalo na muškarce i žene, stare i mlade, širom sveta i pomoglo im u mračnom trenutku njihovog života. Iskreno se nadam da time što mi pišu i izražavaju nadu da će se probuditi narednog dana i onog sledećeg, nastavljam da i dalje malo pomazem. Svoje čitaoce ne vidim i ne dodirujem, ali često im dajem lica, zamišljam ih u okruženju koje opisuju. Dok čitam pisma ljudi, ja ih takođe slušam.

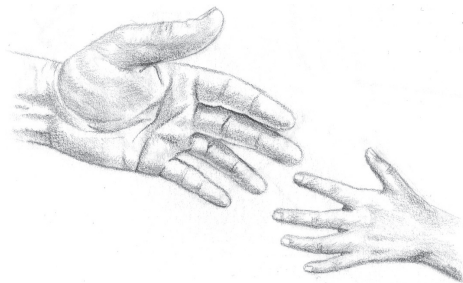
Shvatila sam da je slušanje umeće i nadam se da ćete čitajući ovu knjigu možda i vi odlučiti da ga aktivnije upražnjavate. Mogu da obećam da će vas, ako to budete radili, priče koje čujete promeniti – i promenićete se nabolje. Samo slušajući njihove priče možemo saosećati s drugima, dati im glas, pružiti im nadu da je još nekom stalo. Njihovu hrabrost kad se otvore i pokažu ranjivost moramo dočekati sa saosećanjem i podstaći ih da to ponovo čine.

Dok čitate dalje, ispričaću vam kako mi je bilo da slušam voljenog pradedu i kakva mudrost i zabava mogu proizaći iz slušanja naših starijih. Govoriću i o važnosti slušanja dece. Ja sam majka i baka, i, mada ne tvrdim da sam savršen roditelj (moja deca bi se složila!), mislim da sam naučila ponešto

slušajući svoju decu i prepoznajući valjanost njihovih misli i osećanja, ma koliko u to vreme izgledala mala ili trivijalna. Podeliću s vama još nekoliko priča o vremenu koje sam provela sa Lalijem i o tome šta sam naučila slušajući ovu retku dušu, kao i o onom što sam naučila od mnogih drugih koji su smogli hrabrosti da mi ispričaju priče o duboko ličnim i emotivnim periodima iz svog života. Takođe ću s vama podeliti lekciju koju sam najteže naučila od svega što sam saznala: da pre svega treba da slušate *sebe*.

U ovoj knjizi želim da vam ponudim nekoliko misli o tome kako aktivno slušati. Ako slušate i učite, možda ćete se naći u prilici da pružite nadu nekom drugom. Nema početka i nema kraja u krugu prihvatanja i deljenja ovih priča. Niko nema vlasništvo nad njima, i ničija iskustva u životu nisu vrednija od tuđih. Ona su jedinstvena za pojedinca, ali slušajući ih, *svi* možemo postati malo mudriji, malo saosećajniji, pokazati malo više razumevanja, i možemo obogatiti sopstveni život kroz ono što drugi imaju da nam kažu o svom.

Osim životnog iskustva, nemam nikakve kvalifikacije da nekoga savetujem o tome kako da živi svoj život ili kojim putevima treba da se zaputi kada se suoči sa više njih, i ne pripadam nijednoj veri ili religiji. Sve što mogu da ponudim jesu lekcije naučene iz sreće koju sam imala da pronađem druge, spremne da mi ispričaju svoje priče – i volje da ih saslušam. Jednostavno? Da, jeste. Probajte.

1

Slušati mudrosti naših starih

Slušajte savete svojih starijih ne zato što su uvek u pravu, već zato što su iskusniji – već su dovoljno grešili.

Devojče. Zvao me je Devojče. Bio mi je praded a i naučio me je kako da slušam. Ne samo njega ili druge ljude, već zvukove oko nas: životinje, ptice, mašine – ili jednostavno ništa. Ponekad u životu ne može biti ništa slađe od zvuka tišine. Ako ga prihvatite, možete samo otkriti da ste uravnoteženi, odmorni, da vam lagodno pada ko ste i gde ste trenutno, u vremenu i mestu. Za neke se to zove meditacija, a u novije vreme – pažljivost.

Odrasla sam u ruralnoj oblasti Novog Zelanda okružena porodicom. To bi moglo biti i dobro i loše, ali to je bila moja stvarnost, moje vaspitanje, bilo je to sve što sam znala. Moji praded a i prabaka živeli su dva voćnjaka dalje od kuće koju sam delila sa roditeljima i četvoro braće. Bila sam drugorođena, dve godine i dva dana posle svog najstarijeg brata. Tri dečaka koja su usledila smatrala sam neprijatnošću koju treba ignorisati. Pirongija, mesto gde sam živela, ne može

se nazvati gradom, čak ni selom. Planina po kojoj je oblast dobila ime bila je naš vladar, a njene padine, šuma, reke i potoci – moje dvorište. Tamo bih bežala, često sa najstarijim bratom. Područje je bilo oblast mlekarstva, krave su upravljale našim životima. Dvaput dnevno muža, teljenje, sve što se tiče goveda, bilo je deo naše DNK. Ona su mi i danas omiljene životinje. Samodovoljni u svim grupama hrane, ono što nismo uzgajali mi, uzgajao je sused, pa smo razmenjivali proizvode. Takođe smo razmenjivali rad sa susedima. Neke od mojih najlepših uspomena jesu boravci u kući suseda dok se moj otac, s ostalim muškarcima iz mesta, sastajao da balira seno, sadi – uopšte, pomaže gde je potrebno.

Godinama kasnije, kada sam gledala film *Svedok*, priču smeštenu među amiše u Americi, vratila sam se u detinjstvo. Bilo je baš tako. Sused pomaže susedu, ali bez ikakve verske pripadnosti. Nikad mi nije smetalo da me za svaki školski raspust pošalju kod rođaka kako bih pomagala u radu na farmi. Imala sam strica i strinu koji su živeli na udaljenosti koja se prelazila za dva sata, vodili veliku farmu ovaca i imali pet kćerki. Ovde pol nije značio ništa, jer smo i mi devojke doprinosile zajedničkom radu kao i muškarci. Jašući konje, okupljali smo ovce raštrkane na hiljadama hektara, navodili ih na trku da se „umooče“ (potapaju u insekticide), a zatim u torove gde će se šišati.

Drugo moje utočište bila je škola. Sa samo četiri učionice i manje od pedeset učenika od prvog do šestog razreda, broj mojih drugara je bio ograničen, a pol nije igrao nikakvu ulogu u tome s kim ste se sprijateljili. Budući da su deca uglavnom dolazila u školu i iz nje odlazila autobusom, igranje s drugarima posle škole nije bilo moguće. Moja braća i ja smo peške išli do škole; autobus nije prolazio našim putem. Pešačenje mi je zimi, kada su lokve duž loše urađenog puta

bile prekrivene ledom, pričinjalo neizmerno zadovoljstvo. Potpeticom sam razbijala led, što je često značilo da bih ostatak dana provela u mokrim cipelama i čarapama.

Muškarci su bili muškarci. Žene su bile, pa, žene, ali ne onakve kakva sam ja nameravala da budem. Nema ništa loše u tome da budete majka i domaćica ako je to ono što želite da radite. Međutim, pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog veka žene poput moje majke, mojih tetaka i ostalih meštanki koje sam poznavala samo su se žalile na svoju životnu sudbinu. Zavidale su svojim muškarcima, mada ne znam zašto – radili su čitave dane i noći i činilo se da su podjednako tužni i neispunjeni kao i žene. Jedina razlika koje se sećam bila je u tome što se muškarci nisu žalili. Moram da ponovim: živela sam u ruralnoj oblasti Novog Zelanda – ne mogu da kažem kako je bilo Kivi ženama u velikim varošima i gradovima.*

Veoma sam ponosna na Novi Zeland. Kao prva država na svetu koja je ženama dala pravo glasa, od 1997. godine do danas imao je tri premijerke, što je vrhunsko postignuće. Dejm Dženi Šipli i Helen Klark utabale su put aktuelnoj premijerki Džasindi Ardern. Džasinda je otelotvorenje svega što je potrebno jednom vođi, posebno sada, u vreme pandemije kovida-19. Njeno saosećanje, njena empatija i način na koji sluša svoje sunarodnike izazivaju zavist mnogih drugih naroda: ona se vidi, ona se čuje, ona sluša.

Deca treba da se vide, ali ne i da se čuju. Tako je bilo u mom detinjstvu. Izuzev s jednom osobom – mojim pradedom. Nažalost, kad sad razmišljam o tome, nijedan drugi član porodice nije želeo da sluša nas decu i sasvim sigurno nije želeo da čuje bilo šta što smo možda imali da kažemo; nikada nisu odvajali vreme za razgovor s nama, svakako ne

* Kivi (*Kiwi*) – nadimak stanovnika Novog Zelanda po istoimenoj ptici koja je nacionalni simbol. (Prim. prev.)

da bi nam dali neki savet ili mudru reč. Izuzev mog pradede – i povremeno mog ćutljivog, zamišljenog oca ako biste ga mogli videti nasamo i ako je bio raspoložen.

Zatim je tu bila i moja majka. Rečeno mi je da su svi odnosi između majke i kćerke složeni. Moj bih opisala kao praktično nepostojeći. Osim što bi mi rekla da nešto uradim, retko mi se obraćala. Naklonost je izostala, razočarala sam se kada mi je rekla da pospremam za svojom braćom i spremam im užinu za školu. Da obavljam kućne poslove i to bez prigovora. Išla je stopama svoje majke i moje obudovele bake, koja je živela tačno preko puta nas. Rođaci, ujaci i tetke takođe su živeli nedaleko. Šira porodica raštrkana u malom selu.

Kad mi je bilo desetak godina, naloženo mi je da na povratku iz škole svraćam u kuću pradede i prabake da vidim da li im je nešto potrebno. Moja majka bi ih već bila obišla i ostavila im večeru koju je trebalo podgrejati. Uvek sam svoju prabaku zaticala u kući, bilo da je poslovala po kuhinji, ili da je kasnije, kako joj se zdravlje pogoršavalo, bila u krevetu. Nikad nije imala mnogo šta da mi kaže. Gledala me je sažaljivo, pogledom kakvim su me takođe gledale baka i majka. Bila sam devojčica. Majka mi je mnogo puta rekla da joj je žao što me je rodila, da sam kao devojčica osuđena na naporan život, ograničenu slobodu. Moja braća su bili srećnici koji će istraživati svet, izbor kakav ja nisam imala.

Sećam se da sam kao tinejdžerka čula da moja majka ponešto kaže o jednom-dva dečaka iz našeg mesta sa kojima je mislila da bi trebalo da provodim više vremena. Nisam razumela na šta misli – viđala sam ih koliko sam htela. S njima je bilo dobro provesti jedan dan, ali već sledećeg nisam želela da imam išta s njima. Jednom prilikom mi je rekla da idem na večeru kod suseda. Nikad nismo izlazili na večeru.

Povremeno, kada su muškarci radili na komšijskoj farmi, okupili bismo se tamo kao porodice i zajedno obedovali, ali da mi se kaže da idem sama na večeru bilo je nečuveno. Kada sam je pitala zašto, rekla mi je da bih mogla provesti neko vreme s jednim od njihovih sinova i bolje upoznati porodicu. Poznavala sam ih ceo život, šta bih još mogla saznati? Ali rečeno mi je da idem i to je bilo to. Poverila sam se svom starijem bratu, koji je bio dečakov blizak drug, i pitala ga šta on zna o tome. Rekao mi je da naše majke smatraju da bi trebalo da se nađemo; bilo bi dobro za naše porodice da se venčamo. Tako sam uradila kako mi je rečeno i otišla na večeru sa dečakovom porodicom. Njegova majka je bolje kuvala od moje.

Ali za godinu dana, čim sam uštedela dovoljno novca, pobegla sam u Australiju. Nisam još imala ni osamnaest godina. Dok se kasnije nisam udala i rodila dete, moja majka nije učestvovala u mom životu. Pomoglo mi je to što sam u drugoj zemlji. Čak i nakon što sam rodila još dvoje dece, stekla fakultetsku diplomu u zrelim godinama, dobila dobar posao, ona mi je i dalje pisala kao gospođi (ime mog supru-ga) Moris. Nikada se nisu vodili emotivni ili lični razgovori. Iz sadašnjeg ugla, znam koliko sam imala sreće što sam u životu kao devojčica imala jednu osobu koja je razgovarala sa mnom: deku, mog pradedu.

Bez obzira na vremenske prilike, zatekla bih deku kako na zadnjoj verandi sedi u velikoj udobnoj fotelji, postavljenoj tu samo za njega, a pred njim je stoličica na kojoj može da odmori noge. Pored njega je bila bakina stolica, mada sam je retko viđala da sedi na njoj – možda je to činila tokom dana dok sam ja bila u školi.

Kad bih kroz kuhinjska vrata izašla na verandu, lupa komarnika naterala bi ga da okrene glavu. Znae, lice bi mu

se uvek ozarilo kad bi me video i potapšao bi bakinu stolicu, što mi je bio znak da sednem. Minuti bi prošli pre nego što bi progovorio. Oboje smo gledali dvorište iza kuće sa gorostasnim kestenom zdesna, povrtnjakom sleva, padokom pored kojeg je pasla „kućna krava“, pomoćnim zgradama, šupama, garažom u dnu i kapijom i stazom kojom sam kroz dva voćnjaka išla do svoje kuće. Pored kestena se vrlo cenjeno stablo japanske jabuke nadmetalo za prevlast. Kako je lišće menjalo boju, najavljujući kraj leta, plod je dostizao vrhunac. Japanska jabuka je jestiva samo ako je ubrana kad je toliko zrela da je skoro trula – inače odmah isuši usta.

Bilo je to omiljeno voće moje prabake, a na deki je bilo da se postara da ih ima mnogo. Međutim, ptice iz okoline takođe su veoma cenile japanske jabuke. U određeni čas sazrevanja ploda, deka bi vezao nekoliko komada užeta za strateške grane, i na svaki pričvrstio po jednu klepetušu. Ostali krajevi užeta, dugi koliko i dvorište, oko 100 metara, bili su vezani za rukohvat njegove stolice na verandi. Mogu samo da pretpostavim da je nekoliko nedelja morao po čitav dan da sedi tu dok se između njega i ptica vodila bitka za japansku jabuku. Dok sam sedela s njim posle škole, naš razgovor je bio začinjjen zveketom klepetuša dok je vukao svoj kraj užeta kad god bi neka ptica samo i usporila. Često bi me zamolio da povučem određeno uže i prasnuli bismo u smeh jer bih odlagala to povlačenje puštajući ptice da priđu blizu da bi se onda raštrkale pošto pređu nevidljivu granicu na nebu. Ovo je bio najprecizniji mogući proračun vremena. Da dodam još i da nijedna ptica nije povređena u našoj zaštiti japanske jabuke i da sam bila najсреćnija kad sam sedela sa dekom.

On je bio jedina osoba koja me je pitala: „Kako je bilo u školi, da li je vredelo ići?“ Često bih odgovorila: „Ne, danas

nisam naučila ništa novo“, bez obzira na to jesam li ili nisam. Nisam želela da razgovaram o svom danu, čekala sam da slušam bilo koju priču koju će mi on ispričati. Ali istovremeno sam uvek bila zahvalna što je pitao, pošto mi je to govorilo da mu je stalo. Sedela bih mirno ne dišući i čekala da progovori, da počne čarolija.

Često bi moje popodne sa dekom ličilo na aktivnost „pokaži i ispričaj“. Pripremio bi predmet, nešto o čemu će mi govoriti. Ponekad je to bila dragocena razglednica sa zlatnim listićima, izbledelim zapisom, koju je doneo iz Drugog burškog rata u Južnoj Africi. Imao je koplje za koje mi je rekao da je oružje plemena Zulu; pokazivao mi je kako se rukuje kopljem i dalje oštrog i pretećeg vrha. Dok sam to činila, sa strahopoštovanjem držeći nešto što je povezano sa istorijom, s mestom toliko udaljenim od mesta gde sam sedela, deka bi začutao i zagledao bi se u obližnji padok. Držala bih koplje dok se on ne bi prenuo, nasmešio i uzeo ga od mene. Kad je trebalo da odgovori na moja pitanja kako i gde ga je dobio, samo bi rekao: „Bilo je to užasno vreme. Rat je užasan.“

Što se tiče drugih predmeta koji se odnose na našu istoriju, našu prošlost sa Maorima, bio je pričljiviji. Ti su mu bili poklonjeni. Zato je vrlo rado pričao gde, kada i od koga ih je dobio. Znala sam kakva je čast to što mi poverava dragoceni predmet o kojem govori i držala sam ga pažljivo, okrećući ga na ovu i onu stranu dok je on pričao. Bilo je to očaravajuće. Mnogi od tih predmeta poklonjeni su lokalnom muzeju i sećam se da sam ih kao devojka tamo videla sa priloženim kartončićima koji su napominjali da je predmete pozajmila njegova porodica – a to sam bila ja, ja sam bila njegova porodica.

Niko iz naše porodice nije mi poverio ništa dragoceno. Kad je moja prabaka obolela i postala prikovana za krevet,

svraćala sam, kao dobra devojka kakva sam bila, i obilazila je na putu do škole, čitala joj naslove iz lokalnih novina, koje bi bile dostavljene prethodnog dana. Na toaletnom stočiću imala je nekoliko komada nakita, jedan-dva broša, neke perle, a u maloj kutiji dvostruki niz bisera. Ustavši nakon što sam sedela na ivici njenog kreveta, provukla bih bisere kroz prste pre nego što bih polako izašla iz sobe. Gledala me je kao soko i svaki dan govorila isto: „Ne diraj moje bisere.“ Ali svaki dan sam ih dirala. Bila je to naša igra. Kada je umrla nekoliko godina kasnije, baka mi je jednog dana poklonila kutiju rekavši: „Evo, želela je da ih imaš.“ Bila je to kutija sa biserima. Još uvek je imam. Prenizane, i dalje ih nosim.

Sada znam da je davanje značenja i značaja fizičkim predmetima utkano u našu kulturu. Kad smo mali, plišani meda ili mekano ćebence postaju ono što terapeuti nazivaju tranzicionim objektom – fizičkim prikazom negovatelja, koji postaje prožet osećanjem sigurnosti i predstavlja tu osobu kada je odsutna, omogućavajući detetu da spava samo ili van kuće. Kasnije će sve nas ti predmeti snažno podsećati na određeno mesto ili vreme. Oni mogu postati neverovatno utešna podsećanja na pozitivna iskustva – na ljude, mesta, uspomene. Imam bisere svoje prabake. Ne podsećaju me na nju već na mog pradedu. Kod starijih osoba postaju most koji ih povezuje s prošlošću. Kod deke je to bio oblik stenografije – prešao bi ćutke preko predmeta i znala bih da će o njemu govoriti; nije bilo potrebno da kaže: „Da ti pričam o vremenu...?“, a zbog toga kakav je bio, zbog njegove sramežljivosti i nesigurnosti, znala sam da ne treba da ga kinjim ili tražim nešto određeno, već da ga moram pratiti kuda je hteo da ide. Ti predmeti su bili dragoceni, svetinje, i bilo je tu i traume – tako da sam nekako znala da je morao biti

spreman da govori o određenom predmetu i mogla sam se samo nadati da ću uspeti da vidim ono što me je zanimalo. Instinktivno sam znala da sačekam trenutak, da on pronade svoj put.

Sećam se predmeta tako jasno, čak i sada. Tu je bila velika maorska bradva (sekira) od zelenog kamena, *toki* na njihovom jeziku, i maorski ogrtač od perja. Njih mu je dao lokalni poglavica. Pirongija, u kojoj smo živeli, ranije se zvala Aleksandra. U blizini su vođeni novozelandski ratovi (sukob između britanske krune i Maora zbog vlasništva nad zemljom). Odnos između *Pakeha* (belaca) i Maora ostao je složen decenijama. Za deku nije bio komplikovan – prijateljio se, radio i živio u maorskim zajednicama. Poštovanje je bilo uzajamno i ključno za njegovo razumevanje maorske kulture i povezanost s njom, što je delio sa mnom. Bila sam čest i dobrodošao posetilac lokalnog sastajališta (*Marae*), u delu Pirongije Matakita Pa.

Lord Kitchener je iz Južne Afrike takođe napisao dva pisma dekinim roditeljima, objašnjavajući kako on brine o njihovom maloletnom sinu, koji se našao u ratu u kojem nije ni trebalo da učestvuje. Dekini roditelji, moji čukuneda i čukunbaka, mora da su bili veoma ponosni što su primili ta pisma i veoma uplašeni za sina, na drugom kontinentu – u mestu o kojem bi oni malo znali.

Sedela sam i držala te dragocene predmete i slušala. Nikad ga nisam prekidala ukoliko me nije pitao nešto. Nikad nisam osetila da mi postavlja trik pitanja, kakav sam osećaj često imala s nastavnicima i roditeljima – *dokaži mi da si me slušala*. Kada me je deka pitao zašto mislim da se Britanci bore u Južnoj Africi, a ja odgovorila: „Ne znam, ništa što si mi rekao to ne objašnjava“, nasmešio se, klimnuo glavom i rekao: „To je zato što ne znam ni ja, a bio sam tamo.“

Jednom je rekao kako se nada da ću uspeti da shvatim i kažem mu. Takođe mu je bilo izuzetno važno da razumem bitke između Maora i Britanaca vođene u samom okrugu u kojem smo živeli. Da Britanci nisu imali pravo da dođu u ovu prelepu zemlju i misle da bi mogli da je zauzmu. Bio je ponosan na Maore, koji su uzvratili udarac, kako je rekao, i najurili hulje nazad u Englesku. Oduvek sam osećala da se moji odgovori poštuju, nikada, nikada me nije kritikovao već samo jednostavno klimao glavom dajući znak da me je čuo. Zašto ne bih želela da ga slušam?

Mnogo puta, nakon što mi je ispričao priču, zaustavio bi se i rekao: „Samo sedi sa mnom i slušaj.“ Sedeli bismo i isprva sam mislila da slušamo tišinu. A tada bih počela da slušam zvuke oko sebe, zvuke tako poznate da ih gotovo nisam čula: ptice, pse koji laju na udaljenoj farmi, baku kako zveckea posudama i loncima, ponekad psujući; Dejzi, kućnu kravu, koja muče u padoku i čeka da moja majka dođe i pomuze je. A onda su tu bili oni divni trenuci kada je zaista vladala tišina i čula sam samo udarce svog srca i njegovo duboko disanje.

To su bile prilike kada bih pogledala ovog krupnog, lepog starca i videla da su mu oči zatvorene, na licu osmeh, a disanje tiho i mirno. Zatvorila bih oči i slušala tu tišinu i osećala da on i ja govorimo jedno drugom nešto vrlo duboko. U retkim, još posebnijim prilikama, osetila bih da stavlja svoju ruku na moju, što bi me ispunilo zadovoljstvom i tako bismo sedeli kao jedno dok se nešto ne bi začulo, neki zvuk koji bi nas oboje vratio gde god da smo bili ili bi se baka pojavila na zadnjem tremu i čarolija bi nestala. Neizbežno bi mi rekla da požurim kući. Pogledala bih deku očekujući njegovu reakciju. Ona je varirala od reči: „Idi, Devojče“, do toga da kaže svojoj spruzi da se vrati u kuću jer naše zajedničko

vreme nije gotovo. U prilikama kada bi to rekao osećala sam se kao najvažnija osoba na svetu. Ovaj uvaženi, poštovani starešina – ne samo u mojoj porodici već i u našoj zajednici (u nekoliko navrata je bio gradonačelnik Pirongije) – želeo je da bude sa mnom.

Završavao je naše druženje svakog dana na isti način govoreći mi da će, ako ljudi jednostavno prestanu da govore i počnu da slušaju, naučiti više: „A sad trči, Devojče, vidimo se sutra.“ Znao je da ću se vratiti. Ne zbog nekakvog osećanja porodične dužnosti, već zato što sam želela da provodim vreme s njim. Pored njega sam, kad bismo ustali, izgledala kao patuljak. Moja mlađa braća su ga se plašila zbog njegove veličine. Za mene je utoliko više bio moj zaštitnik – bio je pravi nežni džin.

Nismo bili porodica koja ispoljava ljubav, pa ga nikada nisam poljubila ni dodirnula. On bi sam inicirao trenutke kad bismo se dodirnuli stavljajući svoju ruku preko moje.

U detinjstvu sam trčala svuda, ali kad sam odlazila od deke, koračala bih što sam sporije mogla niz njegovu baštu, kroz kapiju i stazom kroz voćnjake, nezadovoljna što je naše vreme na izmaku, i vukla se znajući šta me čeka. Kako sam se približavala našoj kući, obavili bi me zvuci moje braće, koji se tuku – kao što to čine dečaci – i moje majke, koja uzalud viče na njih kako postaju sve grublji i grublji. Tu niko nije slušao, ni jedni druge, a sigurno ni mene. Sve dok sam se nalazila van majčinog vidokruga, bila sam nevidljiva u kući. Nikad se nisam umešala u tuče i sparringovanje, u čemu su dečaci svakodnevno učestvovali. Ostavila bih prozor svoje spavaće sobe odškrinut kako bih mogla da se ušunjam, a da ne ulazim kroz zadnja vrata u kuhinju, gde je, činilo se, živela moja majka. Mogla sam da se oslonim na svog najstarijeg brata da proviri u sobu i kaže mi da je vreme da postavim sto